

ВІДГУК
офіційного опонента
професора кафедри педагогіки, психології, початкової, дошкільної освіти
та управління закладами освіти
Закарпатського угорського інституту імені Ференца Ракоці II,
доктора педагогічних наук, професора ЧИЧУК Антоніни Петрівни
на дисертаційне дослідження ШМАРКО Наталії Сергіївни на тему:
«Формування естетичної культури студентів закладів фахової передвищої освіти»,
що представлено на здобуття ступеня доктора філософії
за спеціальністю 015 «Професійна освіта (за спеціалізаціями)»
галузі знань 01 «Освіта/Педагогіка»

Нами проаналізовано зміст дисертаційного дослідження й основні наукові праці Шмарко Наталії Сергіївни. Узагальнені результати викладено у наступних положеннях.

Актуальність теми виконаної роботи та її зв'язок із відповідними планами галузей науки. У контексті переорієнтації освітнього процесу на компетентнісний підхід естетична культура розглядається як важливий чинник формування цілісної, творчої активної особистості майбутнього фахівця, здатного до ціннісного ставлення до мистецтва, культури, професійного й життєвого середовища. Особливого значення у сучасних умовах розвитку суспільства у сфері освіти набуває формування естетичної культури студентів, де одним із головних завдань є активізація діяльності закладів освіти, підвищення конкурентоспроможності випускників закладів фахової передвищої освіти на європейському ринку праці. Заклади фахової передвищої освіти, що традиційно зосереджені на формуванні прикладних навичок у студентів, сьогодні стикаються з необхідністю не тільки надавати професійні знання, але й формувати гармонійно розвинену особистість. Актуальність дослідження зумовлена сучасними соціокультурними викликами, потребою забезпечення гармонійного поєднання професійної підготовки з естетично-культурним розвитком особистості, а також недостатньою методичною розробленістю проблеми в межах фахової педагогічної науки. У цьому контексті дослідження Шмарко Наталії Сергіївни є надзвичайно актуальним, його результати мають значний прогностичний потенціал; дослідження є своєчасним і відповідає запитам сучасної педагогічної науки та потребам практики.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертація виконана в межах науково-дослідної роботи кафедри управління та освітніх технологій Національного університету біоресурсів і природокористування України за темою «Розвиток педагогічної майстерності викладача закладу вищої освіти в умовах освітніх трансформацій» (державний реєстраційний номер 0109U007117).

Найсуттєвіші наукові результати, що містяться в дисертації. Оцінюючи найвагоміші наукові результати дисертаційного дослідження, виокремлюємо ті, що мають теоретичне і практичне значення для педагогічної науки і практики. Дисертанткою проаналізовано стан розробленості проблеми формування естетичної культури студентів закладів фахової передвищої освіти в педагогічній теорії та практиці; уточнено понятійно-категоріальний апарат дослідження, а саме сутність понять: «естетична культура», «естетична культура студентів закладів фахової передвищої освіти», «формування естетичної культури студентів закладів фахової передвищої освіти»; визначено компонентну структуру, конкретизовано критерії, показники та рівні сформованості естетичної культури студентів закладів фахової передвищої освіти; обґрунтовано психолого-педагогічні умови формування естетичної культури студентів закладів фахової передвищої освіти; розроблено

та обґрунтовано структурно-функціональну модель формування естетичної культури студентів закладів фахової передвищої освіти; розроблено методика формування естетичної культури студентів закладів фахової передвищої освіти та експериментально перевірено її ефективність.

Нові факти, одержані здобувачкою. Вважаємо, що дисертаційне дослідження Шмарко Наталії Сергіївни є комплексним, у якому вперше: розроблено й обґрунтовано структурно-функціональну модель формування естетичної культури студентів закладів фахової передвищої освіти; розроблено та експериментально перевірено ефективність методики формування естетичної культури студентів закладів фахової передвищої освіти; визначено та обґрунтовано психолого-педагогічні умови формування естетичної культури (забезпечення емоційно збагаченого сприйняття та усвідомлення студентами культурних і професійних цінностей як невід’ємної складової їхнього естетичного становлення; інтеграція естетично-культурного контенту в освітні компоненти, що ґрунтується на принципах ціннісно-свідомого сприйняття, оцінення та відтворення; створення системного академічного супроводу засвоєння студентами естетичних знань, умінь і навичок, що передбачає створення навчальних контекстів, які стимулюють їх включення до культурних і естетично-мистецьких практик; залучення студентів до активного використання естетичних знань і практик у суб’єкт-суб’єктних взаємодіях, що стимулює розвиток професійно-креативних здатностей, підтримуючи їх зростання як культурно обізнаних і естетично чутливих особистостей); виокремлено та обґрунтовано компонентний конструкт досліджуваної властивості студентів у взаємопов’язаності (естетично-культурна зорієнтованість, готовність, обізнаність, активність, саморозвиток); визначено специфічні закономірності (узгодження змісту професійної підготовки з соціальними запитами; взаємозв’язок зовнішніх естетично-культурних впливів із саморегуляцією особистості; гармонізація естетично-культурних ідей із гуманістичними та професійними цінностями; відповідності характеру педагогічної взаємодії принципам емпатії, толерантності, суб’єктності та розвитку духовного потенціалу особистості; взаємозалежність змісту естетичної культури від національного контексту) та специфічні принципи (соціокультурної релевантності естетично-культурного змісту професійної підготовки; узгодженості зовнішніх естетично-культурних впливів із внутрішньою саморегуляцією особистості; ціннісно-змістової узгодженості естетично-культурно збагаченої освіти; гуманістично-діалогічної взаємодії; національно-культурної детермінації), стратегічну та тактичну мету формування естетичної культури; вдосконалено й уточнено: сутнісну характеристику поняття «естетична культура студентів закладів фахової передвищої освіти» як інтегративну особистісну характеристику, що виявляється у здатності студентів сприймати, оцінювати, відтворювати і творити естетичні цінності, орієнтуватися на гуманістичні ідеали краси в навчальній, професійній та соціокультурній діяльності та ґрунтується на сформованості естетичних знань, художньо-ціннісних орієнтацій, потреб у самовираженні та збагаченні емоційно-чуттєвого досвіду; визначення поняття «формування естетичної культури студентів фахової передвищої освіти» як цілеспрямований педагогічний процес, що передбачає розвиток естетичної свідомості, ціннісно-сміслових орієнтацій, емоційно-чуттєвого досвіду, художньо-творчих здатностей до естетичного самовираження, який здійснюється шляхом інтеграції освітніх, виховних і культурно-просвітницьких впливів у професійній підготовці майбутніх фахівців; сутність поняття «методика формування естетичної культури студентів закладів фахової передвищої освіти» – як систему науково обґрунтованих методологічних і педагогічних підходів, принципів, форм, технологій, методів і засобів, спрямованих на розвиток естетично-культурного світогляду, художньо-творчих здібностей, ціннісного ставлення до мистецтва та гармонійного сприйняття навколишньої

дійсності в студентів, що забезпечує їхню особистісну і професійну самореалізацію в соціокультурному просторі; подальшого розвитку набули: наукові уявлення про напрями реалізації авторської методики на засадах методологічних підходів (компетентнісного, культурологічного, інтегративного, синергетичного, професіографічного, етнорегіонального, суб'єктно-діяльнісного); положення щодо теоретичних аспектів естетично-культурного становлення студентів, з урахуванням специфічних закономірностей та принципів формування досліджуваної якості, а також теоретичні засади й практичні аспекти методики формування естетичної культури студентів закладів фахової передвищої освіти.

У процесі вирішення поставлених завдань на різних етапах виконання дисертації, що забезпечують досягнення мети, використовувалися наступні **методи** дослідження: теоретичні: аналіз наукової літератури для вивчення концептуальних положень і категорій, що стосуються естетичної культури, а також для обґрунтування засадничих положень дослідження; аналіз нормативно-правової бази фахової передвищої освіти щодо організації освітнього процесу для визначення стратегічних і тактичних цілей формування естетичної культури студентів фахової передвищої освіти; вивчення навчальних планів та освітніх програм – для теоретичного обґрунтування змісту та методичного супроводу формування естетичної культури; абстрагування, конкретизація і узагальнення теоретичних положень – для визначення поняттєвого апарату дослідження; метод моделювання – для розроблення структурно-функціональної моделі методики формування естетичної культури; метод систематизації та узагальнення для формулювання висновків; емпіричні: авторський тест «Спрямованість особистості» та перша частина авторської анкети – на визначення рівня сформованості естетично-культурної зорієнтованості; тест «Мотиви вибору професії», «Ціннісні орієнтації» (М. Рокич) та другий блок авторської анкети – спрямовані на визначення рівня сформованості естетично-культурної готовності; модифікована методика «Локус контролю» та третій блок авторської анкети – спрямовані на визначення рівня сформованості естетично-культурної обізнаності; модифікована методика «Оцінка навичок спілкування» та четвертий блок питань авторської анкети – спрямовані на визначення рівня сформованості естетично-культурної активності; методика «Рівень вираженості та спрямованості рефлексії» (М. Грант) і методика діагностики особистості щодо оцінки мотивації до успіху та уникнення невдач (Т. Елерс) та п'ятий блок питань авторської анкети – задля виявлення рівня сформованості здатності до естетично-культурного саморозвитку; педагогічний експеримент (констатувальний, формувальний) – задля вивчення процесу формування естетичної культури і перевірки ефективності авторської методики; проведення інтерв'ю з педагогічними працівниками закладів фахової передвищої освіти – задля дослідження психолого-педагогічної специфіки формування естетичної культури студентів закладів фахової передвищої освіти; здійснення педагогічного експерименту – задля отримання даних щодо результативності розробленої методики формування естетичної культури; статистичні: непараметричні методи для обробки та аналізу даних, отриманих в ході експерименту; графічні: за допомогою (графіків, гістограм, діаграм, таблиць) було забезпечено унаочнення отриманих експериментальних даних.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації. Аналіз змісту дисертації та публікацій Шмарко Наталії Сергіївни дає підстави для висновку про наукову обґрунтованість й достовірність викладених авторкою результатів. Зокрема, науковиця використала значну кількість навчально-методичної психолого-педагогічної літератури, а також системно підійшла до виокремлення суперечностей, які були у ході дослідження усунуті. Беручи до уваги окреслені суперечності щодо досліджуваної проблематики, дисертантка, на наш погляд, правильно визначила

категоріальний апарат дослідження. Це створило необхідні умови для оптимального вибору стратегії наукового пошуку та його ефективної реалізації.

Новизна і вірогідність загальних висновків дисертації забезпечені комплексним аналізом значної кількості джерел; використанням відповідних методологічних підходів до дослідження та комплексу взаємопов'язаних методів з метою розв'язання визначених завдань та досягнення мети дослідження; ефективним впровадженням матеріалів та результатів дослідження у роботу закладів системи освіти України.

Дисертацію написано на належному науковому рівні. Дисертантка володіє теорією проблеми і методами її дослідження. Позитивне враження справляє оформлення роботи. Зміст виписаних анотацій повністю відображає зміст дисертації та висвітлює її суттєві аспекти, основні положення. Рівень апробації результатів дослідження є також достатнім і підтверджується участю дисертантки у науково-практичних конференціях різного рівня.

Значення для науки і практики одержаних авторкою результатів. Практичне значення отриманих результатів полягає в: розробленні та впровадженні авторського курсу «Основи естетичної культури». Загальна кількість – 90 годин, з яких 36 годин аудиторних та 54 години – для самостійного опрацювання, спрямованих на глибоке вивчення та осмислення естетично-культурних знань і практик; в розробленні структурно-функціональної моделі формування естетичної культури студентів закладів фахової передвищої освіти, що сприяє оптимальній практико зорієнтованій інтеграції естетично-культурного змісту в загальний процес професійної підготовки. Визначено, що таке включення має значний вплив на розвиток критичного мислення, емоційного інтелекту та творчих здібностей студентів. Результати дослідження можуть бути використані для вдосконалення освітніх програм, курсів та майстер-класів, що зосереджені на естетичному вихованні особистості здобувача освіти, які можуть бути імplementовані в освітнє середовище сучасних закладів освіти; у впровадженні в освітній процес закладів фахової передвищої освіти методики формування естетичної культури студентів закладів фахової передвищої освіти в процесі професійної підготовки, що відбувалося через лекції, практичні заняття та в позааудиторній діяльності з використанням педагогічних технологій (проектно-зорієнтованого навчання, проблемно-евристичного навчання, контекстного навчання, інформаційно-комунікаційні), комплексу форм (інтерактивна лекція з колективним ідеєтворенням, лекція-мозковий штурм, евристична й парна лекції, практичні (лабораторні) заняття, консультації, майстер-класи, мистецько-професійні студії, практико-зорієнтовані екскурсійні сесії, комунікативні платформи, креативно-мистецькі проекти, навчально-тренувальні інтенсиви), методів (стимулювання емоційно-вольових естетично-культурних здатностей, активізації мотиваційно-ціннісних естетично-культурних здатностей, розширення естетично-культурної обізнаності, розвитку процесуальних естетично-культурних здатностей, формування рефлексивних естетично-культурних здатностей) і засобів (матеріальні, ідеальні, електронні, дисципліна «Основи естетичної культури»).

Результати дослідження впроваджено в освітній процес Відокремленого структурного підрозділу «Київський транспортно-економічний фаховий коледж» Національного транспортного університету (акт про впровадження № 01/01/02-52 від 27.03.2025 р.); «Комунальний заклад «Уманський гуманітарно-педагогічний фаховий коледж ім. Т. Г. Шевченка Черкаської обласної ради» (акт про впровадження № 86/01-14 від 03.03.2025 р.); Відокремленого структурного підрозділу «Ніжинський фаховий коледж Національного університету біоресурсів і природокористування України» (акт про впровадження № 112 від 07.03.2025 р.); Комунального закладу вищої освіти «Луцький

педагогічний коледж» Волинської обласної ради (акт про впровадження № 126 від 27.02.2025 р.).

Експериментальна база та організація дослідження. Експериментальне дослідження проводилося в період від 2021 по 2024 рік на базі: Відокремленого структурного підрозділу «Київський транспортно-економічний фаховий коледж» Національного транспортного університету; Комунального закладу «Уманський гуманітарно-педагогічний фаховий коледж ім. Т. Г. Шевченка Черкаської обласної ради»; Відокремленого структурного підрозділу «Ніжинський фаховий коледж Національного університету біоресурсів і природокористування України»; Комунального закладу вищої освіти «Луцький педагогічний коледж» Волинської обласної ради. Всього у констатувальному та формуальному етапах дослідження брали участь 422 студенти закладів фахової передвищої освіти.

Рекомендації щодо використання результатів і висновків дисертації. Матеріали дисертації можуть бути використані в процесі підготовки майбутніх фахівців закладів фахової передвищої освіти з метою формування естетичної культури студентів.

Оцінка змісту дисертації та її завершеність. Відзначимо, що ступінь обґрунтованості наукових положень та висновків, сформульованих у дисертації, забезпечуються логічною структурою дисертаційного дослідження. Структура й обсяг дисертації зумовлені логікою дослідження та складається з анотацій, вступу, трьох розділів, висновків до них, загальних висновків, переліку використаної літератури, додатків. Загальний обсяг дисертації становить 310 сторінок. Робота включає 25 таблиць, 8 рисунків.

Дисертаційне дослідження присвячено науковому осмисленню, теоретичному обґрунтуванню та експериментальній перевірці ефективності методики формування естетичної культури студентів закладів фахової передвищої освіти. У контексті переорієнтації освітнього процесу на компетентнісний підхід естетична культура розглядається як важливий чинник формування цілісної, творчо активної особистості майбутнього фахівця, здатного до ціннісного ставлення до мистецтва, культури, професійного й життєвого середовища. Уточнено понятійно-категоріальний апарат дослідження, зокрема поняття «естетична культура», «естетична культура студентів закладів фахової передвищої освіти», «формування естетичної культури студентів закладів фахової передвищої освіти», які обґрунтовано як системні, полікомпонентні характеристики особистості, що поєднують інтелектуальну, емоційно-чуттєву, потребово-ціннісну, діяльнісно-практичну та рефлексивну сфери особистості. Здійснено аналіз сучасного стану проблеми у вітчизняному й зарубіжному науковому дискурсі, окреслено основні суперечності, що актуалізують процес формування естетичної культури студентів у системі фахової передвищої освіти.

За допомогою комплексного бачення сутнісної природи та полікомпонентної характеристики ключового поняття дослідження, а також застосування результатів методу експертної оцінки, визначено та обґрунтовано психолого-педагогічні умови формування естетичної культури студентів закладів фахової передвищої освіти.

У межах дослідження розроблено структурно-функціональну модель формування естетичної культури студентів закладів фахової передвищої освіти. Модель містить три взаємопов'язані блоки: концептуально-цільовий, змістово-організаційний, діагностико-результативний. Розроблено методику формування естетичної культури студентів закладів фахової передвищої освіти, яка реалізується шляхом актуалізації методично-практичного забезпечення. Здійснено експериментальну перевірку ефективності методики формування естетичної культури студентів закладів фахової передвищої освіти. Дослідження, проведене в перебігу формуального етапу педагогічного експерименту, виявило дієвість методики

формування естетичної культури студентів в освітньому середовищі закладів фахової передвищої освіти.

Загальні висновки відповідають поставленим завданням, обґрунтованість і переконливість яких засвідчують самостійність і логічність суджень, достатню наукову підготовленість здобувачки. Таблиці та рисунки увиразнюють уявлення про цілісність дослідження, проведеного дисертанткою. Список використаних джерел зроблено з дотриманням встановлених вимог.

Дискусійні положення та зауваження до змісту дисертації. Позитивно оцінюючи дисертацію Шмарко Наталії Сергіївни, вважаємо за доцільне висловити окремі зауваження і побажання:

1. На нашу думку, потребує додаткового висвітлення параграф, що стосується аналізу зарубіжного досвіду дослідження проблеми формування естетичної культури студентів закладів фахової передвищої освіти.

2. Одержані результати дослідження мають теоретичне спрямування та є практично значущими. Тому, варто було б у вступі роботи виписати рекомендації щодо використання результатів і висновків дисертації.

3. Так, як у дисертантки є роботи у співавторстві, то у дисертації варто було б зазначити окремим пунктом «Особистий внесок здобувачки».

4. На нашу думку, доречним було б у вступі роботи у пункті «Структура й обсяг дисертації» прописати кількість використаних джерел, та вставити «Список використаних джерел» у зміст роботи.

5. Список публікацій здобувачки за результатами дисертаційного дослідження варто було б подати після анотацій, а не після змісту роботи.

Висловлені зауваження мають суто рекомендаційний характер, ніяк не знижують наукової цінності дисертації й є підставою для наукової дискусії. У цілому рецензована робота вирізняється оригінальністю, глибиною теоретичного аналізу і новизною методичних пропозицій. Констатуємо і той факт, що не виявлено порушень академічної доброчесності в дисертації та наукових публікаціях, де висвітлені основні наукові результати дослідження.

Повнота висвітлення результатів в опублікованих працях. Отримані результати дослідження було оприлюднено в 12 наукових працях (9 одноосібних), з яких 6 статей у наукових виданнях, включених до категорії «Б» Переліку наукових фахових видань України, стаття у науковому виданні іншої держави, 5 тез наукових доповідей.

Висновок. Оцінюючи позитивно результати дослідження стверджуємо, що дисертація на тему: «Формування естетичної культури студентів закладів фахової передвищої освіти» є завершеною, самостійно виконаною науковою роботою, що має вагоме теоретичне й прикладне значення для розвитку педагогічної науки, заслуговує позитивної оцінки, відповідає вимогам наказу Міністерства освіти і науки України № 40 від 12 січня 2017 року «Про затвердження вимог до оформлення дисертації» (зі змінами), Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України № 44 від 12 січня 2022 року, а її авторка Шмарко Наталія Сергіївна заслуговує на присудження ступеня доктора філософії за спеціальністю 015 «Професійна освіта (за спеціалізаціями)» галузі знань 01 «Освіта/Педагогіка».

Офіційний опонент професор кафедри педагогіки, психології, початкової, дошкільної освіти та управління закладами освіти Закарпатського угорського інституту імені Ференца Ракоці II, доктор педагогічних наук, професор Антоніна ЧИЧУК